

Het winterlam

HIJ SNAPTE NIET hoe ze het in de sneeuw had weten groot te brengen. Laat staan door wat, of wie, ze was gedekt.

De plaats was het gebergte bij Butangen, het jaar was 1613 en de man was Eirik Hekne. Hij was hiernaartoe gekomen om strikken voor sneeuwhoenders te zetten en had de hele ochtend tussen de kreupelberken en de verdwaalde sparren die op de boomgrens stonden door geskied.

Opeens vloog er vlak voor hem een raaf op.

Want dat moest toch een raaf zijn? Eirik werd verblind door de zon en het enige wat hij zag was gitzwart gefladder en een lange sliert die uit de snavel hing. Het zonlicht was zo fel dat de sneeuw lichtblauw kleurde. De vogel verdween richting de bergen toen Eirik dichterbij kwam.

Er lag een dood schaap voor hem, de wol zo pluizig en bevroren dat die opging in de sneeuwhopen. De ogen waren eruit gepikt en vogelsporen rond de kop lieten zien hoe de raaf zich tegoed had gedaan aan het dier. Er kwam nog een beetje damp uit de oogkassen. Ze moest vanochtend gestorven zijn.

Het kwam wel vaker voor dat schapen verdwaalden, rondzwierden tot de sneeuw kwam en dan door een veelvraat werden gepakt, meestal vroeger dan later.

Dit was later. Veel later. Het was zelfs al februari.

Hij draaide zich om naar de kale bergen. Zo anders dan het landschap dat hij van de zomer en de herfst kende, wanneer de schapen en koeien hier graasden en hij forel en beekridder in zijn netten kreeg. Een volkomen andere wereld nu. Verblindend, bedrieglijk. Al het kleine was verdwenen, het grote was groter. Stenen en struiken en beekjes en herkenningspunten lagen verborgen onder een sneeuwlaag die hoog of diep was, afhankelijk van wie of wat je was.

De bergen staken wit af tegen de blauwe hemel en logen over hun afstand: kom maar, kom maar, mens, je vriest niet dood op weg naar ons toe.

Het dode schaap blaatte achter hem.

Eirik verstijfde, draaide zich toen langzaam om. Het schaap schudde met haar kop, zodat de bloeddruppels in een boog in de sneeuw spatten. Ze probeerde blijkbaar te schoppen, maar haar poten waren vastgevroren. Ze keek hem zonder ogen aan en wist vast niet of hij een raaf of een mens was, en wat was eigenlijk het verschil?

Dat het nu voor jou voorbij is, dat is het verschil.

Hij pakte zijn mes om haar van het leven te bevrijden. Begroef zijn hand in haar bevroren wol en ribben om haar hart te vinden. Eirik Hekne vond het altijd gruwelijk om een dier af te maken, maar de dood was wel meteen volledig. Het leven, dat kon half of een kwart zijn en dan weer heel worden, maar niet wanneer het leven zo zwak was als hier.

Toen voelde hij een andere beweging in haar, een vrijere beweging. Het was alsof er iets loskwam achter haar rug, een klein wezen hees zich overeind terwijl het de sneeuw van zich afschudde, en dat dier keek hem aan, met ogen. Nieuwsgierige en wakkere ogen.

Een lam. Een broodmager lam met grote oren.

Eirik trok het lammetje naar zich toe. Op dat moment dacht hij dat de glans van de wol gezichtsbedrog was, maar later konden hij en zijn dochters constateren dat de dekharen inderdaad zo glanzend en glinsterend waren als ze op het eerste gezicht hadden geleken. Lang als een geitensik, glimmend als zilver. De onderwol zacht als een hazenvacht. Het lam schopte en leek gezond.

Het moest ontstaan zijn zoals alle winterlammeren ontstaan. Waarschijnlijk was de moeder een van die jonge ooien die 'leeg in de lente' was geweest, zoals dat heette, en die daarom als nog niet dekrijp werd beschouwd. Ze was met de andere ooien naar de bergweide gestuurd en ergens in de loop van de zomer bronstig geworden. En toen was er ergens een ram losgebroken, misschien van een boerderij aan de andere kant van de berg, die hiernaartoe was gekomen en haar had gevonden.

Dat gebeurde.

Maar niet vaak. Meer nu en dan dan af en toe.

Het lam kwam dan ergens in de herfst ter wereld, een naar jaargetijde om klein en pasgeboren te zijn, want de regen was koud en de wind guur, alsof de berg zelf waarschuwde: ga weg van hier, maak dat je in het dorp komt, want ik word een andere berg.

Eirik bedacht zich. Hij stak zijn mes weer in de schede, groef het schaap los en probeerde melk uit de spenen te persen, maar áls ze al melk gehad had, dan had ze die al gegeven.

Hij kwam overeind, met het lam in zijn armen. Keek naar de spar een eindje verderop en begreep hoe ze zich in leven hadden gehouden. De schors was eraf gestroopt en de onderste takken waren opgegeten, tot de hoogte die een schaap kan bereiken als ze haar nek uitrekt en op haar achterpoten staat. Rond de stam was een zwarte cirkel van aangestampte stront. Als het hard sneeuwde, zochten schapen beschutting onder zulke sparren. Als ze alles kaal hadden gevreten, ploegden ze verder, naar de volgende boom. Maar dit was de eerste winter van de jonge ooi en ze had nog niet het belangrijkste over sneeuw geleerd: die heeft, anders dan de regen, geen haast, maar vlijt zich rustig neer in steeds hoger wordende lagen, en het lam en zij zakten er elke keer dat ze verder trokken dieper in weg. Na de laatste zware sneeuwbus moest de honger ze weer naar de open vlakke hebben gedreven, op zoek naar een volgende boom, maar tegen die tijd waren ze te erg vermagerd en was de sneeuw te diep, ze hadden de boom niet bereikt en waren hier blijven steken, en het enige en laatste wat de ooi kon doen, was het schepsel dat ze had gebaard beschermen.

Eirik Hekne was er getuige van geweest, dagenlang, hoe zwaar het voor een vrouw was om kinderen ter wereld te brengen en de langdurige kwellingen van zijn echtgenote, die in het kraambed stierf, hadden zijn karakter veranderd: hij nam bruuske beslissingen en had een grenzeloos vertrouwen in de waarde van een eerste opwelling, een onbesuisde impulsiviteit die volkomen verkeerd kon aflopen of heel goed uitpakte. Die eigenschap zou ook kenmerkend zijn voor de latere generaties en stond onder de dorpelingen bekend

als de *Hekne-manier*. Ze namen abrupt een besluit en voerden dat dan ook uit, of ze door die keuze nu in het cachot of op de troon belandden.

Die eigenschap stak ook nu de kop weer op. In een flits zag hij waar dit lam voor was voorbestemd, en in diezelfde flits zag hij zijn dochters. Hij stopte het lam onder zijn jas, pakte de poten van de ooi en legde het dier om zijn nek, ze was sterk vermagerd maar haar vacht zat zo vol sneeuw dat ze het formaat van een kleine beer had.

Zijn ski's zakten voortdurend door de sneeuwkorst op zijn tocht naar de seter, zijn zomerboerderij. De sneeuwklonten smolten onder zijn jas en het water stroomde over zijn buik. Het leek alsof het lam steeds kleiner werd en toen alle sneeuw was gesmolten, was het alsof er een leren zak met botten tegen zijn borst hing. Maar het schaap op zijn schouders was nog steeds dezelfde zware, koude ijsklomp.

De bewoners van Hekne hielden destijds de dieren ook 's winters op de seter, want het was een lange tocht vanaf de seter naar het dal, over een moeilijk begaanbaar pad. Dat pad voerde langs ravijnen waar bij elke stap stenen naar beneden rolden, door verraderlijke voorden en tot slot over een gammele plankenbrug, hoog boven de Breia, de rivier die vanuit de bergen naar het dorp stroomde. De akkers en weidegronden in het dorp waren smal en erg steil, terwijl de hoogvlakten weids en vruchtbaar waren. Zo was het landschap nu eenmaal, en het landschap kon je niet overwinnen. In plaats van lading na lading mos en moerasgras als wintervoer naar het dorp te vervoeren, een onmogelijke klus, brachten ze het liever naar de ruime hooizolders van de seters. Daar bleven de koeien dan ook, zelfs wanneer de vorst inviel, en pas als al het voer op was, ergens na de kerst, werd het vee door de sneeuw naar het dorp gejaagd, want dan waren de moerassen bevroren en de rivieren bedekt met ijs.

Eirik had een nieuwe blokhut gebouwd op de seter. Die was fraai en groot, want de Heknes hadden inmiddels aardig wat geld. Zijn dochters, Halfrid en Gunhild, die vanaf hun heupen met elkaar waren vergroeid en die altijd de Hekne-zusters werden genoemd, hadden het jaar ervoor hun leertijd in Dovre afgesloten en behoor-

den tot de beste weefsters van het Gudbrandsdal. In ruil voor een wandtapijt met de Heilige Drie Koningen had Eirik een aantal blokken speksteen gekregen. Daar had hij in de blokhut een haard van gemaakt en de zachte, lichte steen hield de kamer de hele nacht door behaaglijk warm.

Eirik legde de ooi en het lam voor de haard en voerde ze hooi. De sneeuwklonten in de schapenwol smolten en vormden plassen op de aarden vloer. Hij bleef zich verbazen over het zilverkleurige lam. Het was moeilijk te zeggen wat voor ram de ooi was tegengekomen. Geen ram uit Butangen in elk geval.

Als het al een ram was geweest.

Hij bleef de hele avond bij hen zitten, terwijl het harsige hout langzaam opbrandde. De ooi hoefde helemaal niets te zien om te doen wat ze moest doen en het laatste wat Eirik Hekne zag voordat hij in slaap viel, was dat ze het graatmagere lam likte en verzorgde.

Toen hij wakker werd, stond het lam met zijn kop tegen zijn moeder te duwen. Ze was dood, en de potige boer voelde de tranen opwellen. Misschien had de ooi begrepen hoe de zaken ervoor stonden. Had gedacht wat doodzieke moeders denken wanneer ze beseffen dat anderen voor hun kind zullen zorgen. Jij bent veilig, jij zult leven, ik kan sterven.

Hij kreeg opeens een idee, een idee geboren uit een oudere opwelling. Toen zijn vrouw Astrid in het kraambed stierf, had hij drie strengen van haar haar afgeknipt, zonder goed te weten waarvoor hij die kon gebruiken. Nu droeg hij de ooi naar buiten, schoor haar en stopte de wol in een zak. Het kadaver legde hij aan de rand van de weide en zo kreeg de raaf wat de raaf toekwam.

Eirik veegde de sneeuw van de slachtsteen op het erf. Ging zitten en dacht na. Daarna stak hij de moerassen en de hangbrug over de Breia over met wat de waardevolste last zou blijken te zijn die de bergen hem ooit hadden geschonken. Thuis op de boerderij gaf hij het lam aan zijn dochters en zei dat het leefde, dat zij leefden, dankzij de oerkracht van moeders.

VAN DE WOL VAN DAT LAM werd het Zusters tapijt geweven. Dat zou het levenswerk van de zusters worden. Ze zetten het op op een apart Oppstad-weefgetouw en werkten eraan tot op de dag van hun dood. Het tapijt werd geweven in de oude Noordse traditie, met raadselachtige afbeeldingen van dieren en mensen en gedaantewisselaars. Sommige afbeeldingen weefden de zusters met de wol van de blinde ooi, andere met de dekharen van het lam, die schitterden als zilver. En – werd er gezegd – één scène verbeeldde de offering van hun moeder Astrid Hekne, en daarin zouden ze haar haren hebben verwerkt.

Het potlam groeide uit tot een langharige ram met gedraaide hoorns. Hij rekte zich graag uit om het loof van de wilde lijsterbes en de boswilg te eten en zette dan vaak zijn voorpoten tegen de stam. Daarom noemden de Hekne-zusters hem de Loofzoeker. Net als de andere schapenrassen die de mensen in Butangen al generaties lang hielden, had ook de Loofzoeker een tweelagige vacht en liep hij het hele jaar door buiten. De regen gleeed af van de dekharen terwijl de ondervacht hem warm hield. Hij volgde de jaargetijden en verhaarde wanneer het jonge loof uitbotte. Dan namen de zusters hem op schoot en trokken de wol los. Terwijl de meisjes de prachtige, glanzende dekharen sorteerden, sprong de Loofzoeker dartel rond, bloot en bevrijd van zijn wintervacht.

De hele zomer volgde hij hen op hun vaste uitstapjes van Hekne naar de geteerde staafkerk, waar de zusters in een soort driekwartsmaat naartoe strompelden. Daar gingen ze met hun rug tegen de buitenkant van de muur rond het kerkhof zitten en deden kleine klusjes, in de zon, tussen de ongewijde graven van de mensen die zich van het leven hadden beroofd of die terechtgesteld waren. Daar had Halfrid distels gezaaid, ter herinnering aan de geliefde die ze ooit had gehad, een Schotse soldaat die haar moest verlaten omdat ze nooit van haar zuster kon worden gescheiden. Dat wisten maar heel weinig mensen. Ze zagen alleen maar dat de ram rond de naamloze graven graasde en namen aan dat zijn wol, op de een of andere manier, de bijzondere levenswijsheid in zich opnam die de ondoden hebben omdat ze nooit vrede zullen vinden in ongewijde aarde en daarom hun tijd noodgedwongen doorbrengen met peinzen.

ER STOND EEN MAN binnen de muur van dat kerkhof. Zijn naam was Sigvard C. Krafft en hij was al sinds 1591 dominee van Butangen. Hij had destijds de moeder van de Hekne-zusters begraven en had de meisjes gedoopt tijdens een ceremonie die de dorpingen nooit zouden vergeten. Na de geboorte waren de dorpsroddels losgebarsten. Overal werd gesmoesd en gesmiespeld en veel dorpingen beweerden dat de moeder het slachtoffer was van hekserij, gezien het bittere lot dat haar had getroffen.

Krafft moest alle zeilen bijzetten om de onrust in het dorp te be-teugelen. Hij had de meisjes gezien toen ze net waren geboren en had in de dikke, harde huidplooi die hen verbond geknepen. Die leek gevoelloos.

Hekserij was de gebruikelijke aantijging wanneer er een mis-maakt of zwakzinnig kind ter wereld kwam. Er werd dan vaak ge-zegd dat zulke kinderen waren verwisseld met het kroost van het onderaardse volkje en dat het mensenkind ergens anders voortleef-de. Die verklaring verzachtte het leed van de ouders, want het kwij-lende, koekeloerende kind op de vloer was immers niet hun eigen kind en had dus niet dezelfde zorg nodig, misschien wel helemaal geen zorg, en het gebeurde nog altijd dat pasgeborenen verdwenen voordat ze in het kerkboek waren bijgeschreven. Ze werden in het bos achtergelaten, waar hun gehuil vossen en wolven aantrok, en als die dieren bezigheden elders hadden, dan had de nachtelijke kou geen gehuil nodig om een naakte zuigeling te vinden.

Zijn letterknechtige collega's deden daar niets tegen omdat Maarten Luther in zijn *Tischreden* beweerde dat 'wisselkinderen en mismakten door de Duivel in de plaats van het echte kind worden neergelegd om de mensen te kwellen'.

Krafft volgde het algemene lutherse geloof dat er een beslissende strijd gaande was tussen God en de Duivel. Een strijd waarbij de mensen zich midden op het slagveld bevonden, vertwijfeld, en zo een gemakkelijke prooi vormden voor het Kwade. Maar Krafft stond ook dicht bij zijn gemeente en schaamde zich voor de geestelijken en ambtenaren die deze strijd met een hardheid en verbeterheid voer-den die eerder door de Duivel dan door God leek te zijn ingegeven.

Tijdens zijn studie in Kopenhagen had Krafft de Griekse filosofen gelezen. Sindsdien had hij vaak, soms stiekem, zijn leven laten leiden door de leer van Aristoteles. Hij had het gevoel dat hij als dominee erg alleen stond met die gedachten en hij vond dat de kerk steeds meer buitenissige gedachten omarmde. Alle buitengewone gebeurtenissen werden als tekenen van God beschouwd, die meteen gedeut moesten worden. Als een pasgeborene zes vingers of een bochel had, dan was dat misschien slechts een waarschuwing vanwege een berispelijke levenswandel of een verwerpelijke moraal. Maar de bisschop, die in Oslo zetelde, een afstand van vele dagreizen, zou de geboorte in Butangen beschouwen als een extreem dramatische gebeurtenis. De twee zuigelingen konden misschien zelfs geleerden naar het dorp lokken, die hen zouden bestuderen en hen wellicht mee zouden nemen naar Kopenhagen, opdat de kerkgeleerden zich daar over hen konden buigen.

Diezelfde geleerden zouden waarschijnlijk concluderen dat hogere machten – of de Duivel zelf – een waar *monstrum* naar de aarde hadden gezonden.

Dat woord werd gebruikt voor uiterst zeldzame en macabere verschijnselen. ‘*Monstrum*’ betekende niet alleen ‘een angstaanjagend schepsel’. Wie zijn Latijn kende, wist dat het ‘waarschuwing van God’ betekende. Krafft had in Kopenhagen ontdekt dat er al meer dan honderd jaar pamfletten in Europa circuleerden over hoe mismaakte kinderen moesten worden gedeut. Vergroeide kinderen waren, volgens de kerkgeleerden, de onheilspellendste van alle waarschuwingen, omdat ze de dag des oordeels en de Apocalyps zouden aankondigen.

Daags na de geboorte nam Krafft zijn besluit. Hij koos de kant van Jezus in wat zoals hij wist een strijd zou worden tegen de geruchten en de autoriteiten. De geboorte van de zusters was geen slecht voorteken, concludeerde hij. Integendeel. De dochters van Astrid waren een zeldzaam geschenk van God. Hij vertelde niemand buiten het afgelegen dorp over de zusters en doopte hen snel, om hun Gods bescherming te geven. De staafkerk zat stampvol en nadat hij hen Halfrid en Gunhild Hekne had gedoopt, wendde Krafft zich tot zijn gemeente en zei:

Het heeft de Here behaagd om deze kinderen samen te voegen. Wij mensen zijn te nietig om al zijn bedoelingen te kunnen doorgronden. Maar de Heilige Schrift beveelt dat geen mens zal scheiden wat God heeft samengevoegd. Laat hen dus in vrede in ons midden leven, als twee zusters. Twee gewone zusters.

DE HEKNE-ZUSTERS GROEIDEN OP. Groetten met een gemeenschappelijke reverence en keken de dorpingen recht aan. 's Winters werd het lopen moeilijk, maar hun vader maakte een brede slee zodat ze konden meedoen met de andere kinderen als die vanaf de steile helling tot op het ijs van het Løsnesvatn gleden. Op hun twaalfde kon je zien dat ze lang en heel mooi zouden worden en toen ze vijftien werden, waren ze een halve kop groter dan de andere meisjes van hun leeftijd. Omdat ze altijd samen waren en sprekend op elkaar leken, lieten ze een verpletterende indruk achter. Hun haren waren altijd opgebonden in kunstige, fraaie vlechten en iedereen kon zien dat de zusters, ware dat ene gebrek er niet geweest, vrijers van de grootste hofstedes zouden hebben aangetrokken.

Maar die vrijers kwamen er nooit, dat was ondenkbaar bij twee meisjes die altijd zijwaarts door een deur moesten en die nooit meemaakten dat slechts aan een van hen een vraag werd gesteld. Ze waren altijd een meervoud en een helft, ze deelden ook hun zintuigen zodat ze wisten wat de ander dacht of voelde, en daarom waren hun ruzies altijd slopend en wanhopig, omdat er geen ontsnapping mogelijk was. Meestal begon Halfrid de zinnen en maakte Gunhild ze af. Als ze het oneens waren, vielen ze elkaar in de rede en dan klonk het alsof ze zichzelf zowel tegenspraken als probeerden te overtuigen en was het onmogelijk uit te maken wat ze nu eigenlijk bedoelden. Vaak zat er niets anders op dan de ruzie te beëindigen met een uitdrukking die ze zichzelf hadden aangeleerd en die gold voor alles wat ze niet konden veranderen in hun leven: *zo was het*, *zo is het* en *zo zal het blijven*. Dat zeiden ze altijd in een bepaalde volgorde. Halfrid zei *zo was het*, dan zei Gunhild *zo is het*, en vervolgens zeiden ze in koor: *en zo zal het blijven*.

Hun weefkunst werd steeds unieker. Ze vlochten de motieven met hun vingers, elke scène en elke figuur, in een geheel eigen, onregel-

matig ritme. De glanzende wol van de Loofzoeker werd geeraard en gesponnen. Voor het verven van de wol verzamelden ze planten als struikheide, sporkehout en blauwe knoop. De bast van de donzige wilg gaf geeltinten die aan een zonsopgang deden denken en in de moestuin van Hekne zaaiden ze meekrap en wede. De eerste gaf een rode tint, donker als mensenbloed, de tweede een blauw dat op de zomerhemel leek. Het garen werd zo prachtig dat het kortzichtige boerenvolk het woord ‘magie’ gebruikte voor het verfproces. De zusters wilden niet vertellen hoe ze te werk gingen; sommige andere wevers werden jaloers en beweerden dat er iets occults gebeurde tijdens de wekenlange processen waarbij de planten werden gedroogd en vergist. Niemand beseftte dat de meisjes zich domweg geneerden, omdat ze de wedebladeren in hun eigen urine legden om de kleurstof op te lossen, daarom verklapten ze nooit de oorsprong van de kleur die ze potjesblauw noemden.

Eirik Hekne liet zelden vreemdelingen toe op de hoeve. Zijn grootste angst was dat de kerkgeleerden achter de toestand van de meisjes kwamen, maar hij was ook bang dat ze gevangen werden genomen, voor een premie, want het gerucht ging dat sommige koningshuizen verzamelingen aanlegden van mismaakte mensen.

Daarom werd hij achterdochtig toen een man in vreemde kledij op Hekne verscheen en een dichtgebonden leren buideltje achterliet met een rood zegel dat rond de knoop in het touwtje was gesmolten. Dat was voor de Hekne-zusters, zei de man, maar het hoevevolk durfde het niet aan hen te geven, bang dat de inhoud behekst was. Eirik sprong op zijn paard en haalde de vreemdeling bij het einde van de Løsnes-moergronden in. De man was een handelaar die aan de westkust woonde, het buideltje was hem een paar maanden eerder door een Schotse koopman overhandigd. Hij had verder geen boodschap of verklaring meegekregen, hij kon alleen maar zeggen dat hij goed betaald werd voor de omweg naar Butangen en dat hij een eerlijk man was.

Het buideltje bevatte geschenken van de Schotse jongen op wie Halfrid verliefd was geworden tijdens hun tijd in Dovre. Eirik herinnerde zich vol afschuw dat de zusters hadden geprobeerd zich van